

چگونه از سرقت علمی پرهیزیم؟

ابراهیم افشار*

این هشدارها و رهنمودها با اقتباس از بروشوری با عنوان *Avoiding Plagiarism* نوشته شده است که واحدی به نام مرکز یادگیری (The Learning Centre) در دانشگاه نیوساوت ویلز (سیدنی - استرالیا) تهیه و در اختیار دانشجویان می‌گذارد

۱) سرقت علمی چیست؟

سرقت علمی یعنی به کار بردن کلام مکتوب یا شفاهی دیگران بدون ذکر منبع. یکی از تناقض‌های تولید نوشته تحقیقی آن است که از ما می‌خواهند نوشته‌های متخصصان و صاحب نظران را بخوانیم و به آنها ارجاع دهیم. در عین حال انتظار دارند نوشته مان "اصیل" باشد. بیشتر نوشته‌های دانشجویان در مقاله‌ها و پایان نامه‌ها بر پایه اطلاعات و سخن و اندیشه‌های دیگران است. اصولاً تحقیق کتابخانه‌ای مستلزم بهره برداری از آثار دیگران، اعم از نوشته یا سایر رسانه‌ها است.

نوشتن اصیل در مقطع کارشناسی انتخاب، تنظیم، خلاصه سازی، و تفسیر گفته‌های دیگران است. بنابراین، بسیار اهمیت دارد که بدانیم چطور باید به آثاری که از آنها در کار خود استفاده می‌کنیم، ارجاع دهیم. منظور از ارجاع دادن آن است که به وضوح و با دقت و به طرز صحیح دین خود را به دیگران اعلام کنیم.

شکل‌های رایج سرقت علمی

۱) رونویسی کردن از روی کتاب و مقالۀ دیگران و ارائه آن به عنوان نوشته خود بدون ذکر منبع؛

۲) کپی کردن و بریدن و چسباندن بخش‌هایی از یک فایل کامپیوتری به هم و ارائه آن به عنوان کار خود؛

* استادیار سابق گروه کتابداری دانشگاه اصفهان، ایمیل: ebaafshar@gmail.com

۳) استفاده از کلام دیگران و ارائه آن به عنوان اثر خود؛

۴) خریدن و برداشتن اثر دیگران، با اجازه یا بی اجازه، و ارائه آن به عنوان اثر خود؛

۵) استفاده از فکر و نظر دیگران و عرض آن به طوری که گویی فکر و نظر خود شما است (اگر نظرات دیگران را با کلمات خودمان هم بیان کنیم و منبع آن را ذکر نکنیم باز مرتکب سرقت علمی شده ایم)؛

۶) نقل کلمه به کلمه از یک منبع بدون استفاده از علامت نقل قول مستقیم (« ») سرقت علمی است. استفاده کلمه به کلمه از نوشته دیگران، حتی با ذکر منبع، این تصور را به وجود می آورد که آن فکر یا نظر یا اطلاعات از منبع ذکر شده آمده است، اما جمله بندی و کلمه ها متعلق به شما است؛

۷) اتکای بیش از حد بر آثار دیگران: از آثار دیگران نقل قول های طولانی مکرر در نوشته خود نیاورید. زیاد بودن نقل قول های مستقیم (حتی در گیومه (« ») و ذکر مأخذ، موجب می شود که حرف اصلی را در نوشته شما دیگران بزنند. نتیجه آنکه سهم شما در نوشته کم می شود. بیشتر از کلمات خود استفاده کنید و کمتر به نقل قول پردازید.

سرقت علمی و اینترنت

اینترنت منبع مهمی برای به دست آوردن اطلاعات به منظور نوشتن تکلیف های درسی دانشجویان است. اما آسان بودن استفاده و در دسترس بودن دلیل نمی شود که از اینترنت هر طور که می خواهید استفاده کنید. به مطالبی که از اینترنت می گیریم نیز باید به شکل مناسب ارجاع دهیم.

منتشر کردن کل یا بخشی از اثر پیشین خود بدون ذکر و ارجاع دقیق به آن، گرچه سرقت نیست، اما سوء رفتار دانشگاهی و تقلب به شمار می رود

۲) برای پرهیز از سرقت علمی چه باید کرد؟

نخست باید بدانیم سرقت علمی چیست؟ در آغاز گفتیم که سرقت علمی به معنای به کار بردن کلمات و افکار دیگران و ارائه آنها به نحوی است که گویی از آن خود ما هستیم. بسیاری دانشجویان به عمد مرتکب سرقت علمی نمی شوند؛ بلکه علت آن است که نمی دانند چگونه

باید از آثار دیگران در نوشته خود استفاده کنند. یادداشت برداری بی ضابطه و بریدن و چسباندن از منابع الکترونیک دو عامل اصلی ارتکاب این خلاف است. به هر حال سرقت علمی، چه عمداً و چه سهواً، جرم است.

ارجاع دادن به منابع را یاد بگیریم

ارجاع غیر صحیح - و از آن بدتر - ارجاع ندادن به منبع می تواند سرقت علمی تلقی شود. مقاله تحقیقی شما اگر ارجاع نداشته باشد، به معنای آن است که همه آن از خودتان است. ارجاع دادن به منظور ارائه شواهد برای سخنان و ادعاهائی است که در مقاله خود مطرح کرده اید. ما با ارجاع به آثار کارشناسان و صاحب نظران نشان می دهیم که در تهیه مقاله خود مطالعه و تحقیق کرده ایم. همچنین با ارجاع دادن حق و حرمت کسانی را می گزاریم که از کلام و نظراتشان استفاده کرده ایم. ارجاع باید همواره دقیق باشد به طوری که خواننده نوشته ما بتواند به سهولت منبع اطلاعات ما را واری کند. بهترین راه برای اطمینان از دقیق بودن ارجاع هایمان آن است که به هنگام مطالعه و تحقیق در منابع، به یادداشت برداری منظم پردازیم.

شیوه های ارجاع فراوان است. کتاب ها و شیوفا مه های مختلف به منظور تهیه ارجاع برای انواع منابع اطلاعاتی، از قبیل کتاب، مقاله، نوشته های روزنامه ها، گزارش های رادیو-تلویزیون، سایت های اینترنتی و ... وجود دارد. کافی است یکی از این شیوه ها را برگزینیم و در رعایت آن همواره کوشا باشیم و از نایکدستی پرهیزیم. در اینجا یک شیوفا مه را معرفی می کنیم. اما شما می توانید در انتخاب شیوه های مطلوب تر با استاد خود مشورت کنید.

ارجاع در چه مواردی لازم است؟

به همه منابعی که از آنها استفاده کرده اید، ارجاع بدهید. تنها کتاب نیست که باید به آن ارجاع داد. برای هر کلمه، فکر یا اطلاعاتی که از هر منبعی گرفته اید باید ارجاع تهیه کنید.

ارجاع در این موارد ضروری است:

- کتاب ها و مجله های علمی
- روزنامه ها و مجله های عادی
- جزوه ها یا بروشورها
- فیلم های سینمایی یا مستند، برنامه های تلویزیونی

- سایت‌های اینترنتی و سایر منابع کامپیوتری
- نامه یا ایمیل افراد
- مصاحبه هایمان با اشخاص
- سخنرانی‌های استادان در سرکلاس (قبلاً با آنها در میان بگذارید).

ارجاع در این موارد لازم نیست:

- وقتی مشاهدات و آزمایش‌های خود را نقل می‌کنید (مثلاً گزارش یک بازدید یا اردوی دانشجویی)
- وقتی از تجربه‌های شخصی خود را نقل می‌کنید (مثلاً از خاطرات خود می‌نویسید)
- وقتی که نظرات و افکار و نتیجه‌گیری خود را می‌نویسید
- وقتی تحلیل و ارزیابی خود را می‌نویسید.
- وقتی در نوشته خود به واقعیت‌هایی اشاره می‌کنید که همه یا اکثر مخاطبان آن را می‌دانند، مثل رویدادهای تکان‌ها، اشخاص، و امور معروف (هرگاه در این موارد شک دارید با استاد خود مشورت کنید).

۳) چگونه مطالب دیگران را در نوشته خود وارد کنیم!

علاوه برداشتن قواعد ارجاع به منابع و اینکه در چه مواردی ارجاع لازم است، باید روش صحیح ترکیب مطالب دیگران را در نوشته خود بدانیم. اطلاع از روش صحیح نقل قول مستقیم و غیرمستقیم و شیوه خلاصه کردن کلام و افکار دیگران می‌تواند ما را از ارتکاب به سرقت علمی بازدارد.

نقل قول مستقیم

بازنویسی دقیق کلام شفاهی یا کتبی دیگران نقل قول مستقیم است، وقتی می‌خواهیم عین کلام کسی را در نوشته خود نقل کنی باید:

- ۱- آن را بین دو گیومه (« ») بیاوریم و بلافاصله منبع را ذکر کنیم.
- ۲- حتی هنگامی که یک عبارت یا یک کلمه خاص و مهم را از کسی یا منبعی نقل می‌کنیم آن را در گیومه بیاوریم.

۳- حتماً صفحه دقیق مطلب نقل شده را ذکر کنیم.

نقل قول غیرمستقیم و خلاصه کردن

هنگامی که اطلاعات و مطالب منبعی را با نوشته خود ترکیب می‌کنیم و آن را با کلام خودمان می‌نویسیم، نقل قول غیرمستقیم کرده‌ایم.

خلاصه یا نقل قول غیرمستقیم باید به قلم ما باشد و از کلمات و جمله‌های خود برای بیان مطالب دیگران استفاده کنیم. به دنبال آن نیز باید به منبع اصلی ارجاع دهیم. به یاد داشته باشیم که فقط تغییر دادن یک یا دو کلمه نقل قول غیرمستقیم نیست؛ بلکه باید مطلبی را که خوانده‌ایم خوب جذب و فهم کنیم و سپس آن را با استفاده از کلمات و عبارات خود بیان کنیم.

خلاصه کردن بازگویی فشرده و به هم پیوسته نکات اصلی اطلاعات یا مطالب یک منبع است. نقل قول غیرمستقیم، بازنویسی یا بازگویی یک قطعه کوچک از یک متن است که طی آن معنای اصلی به صورت دیگری بیان می‌شود.

چرا نوشتن با استفاده از کلمات و عبارات خودمان مهم است؟

بیان اطلاعات و افکار دیگران (با خلاصه سازی و یا نقل قول غیرمستقیم) نشان می‌دهد که ما مطلب را درک، جذب و تفسیر کرده‌ایم. این کار همچنین توان ما را برای بیان نظرات و افکار خودمان افزایش می‌دهد و نوعی ورزش فکری است. اگر نوشته شما کپی برداری از آثار دیگران باشد، این دو توانمندی در شما تقویت نمی‌شود. به علاوه، بابت آن امتیاز نمی‌گیرید، سهل است، چه بسا جریمه هم بشوید!

هنگام آوردن نقل قول مستقیم یا غیرمستقیم بهتر است ابتدا نام نویسنده را ذکر کنید. به این کار "ارجاع پرقوت" می‌گویند. مثلاً می‌نویسیم "به گفته محمد معین" و نقل قول مستقیم یا غیرمستقیم را به دنبال آن می‌آوریم.

یادداشت برداری صحیح را یاد بگیریم!

در بسیاری موارد سرقت علمی دانشجویان غیر عمدی و ناشی از یادداشت برداری کلمه به کلمه از منبع و سپس ذکر آن در نوشتنشان است. برای جلوگیری از این اشتباه، لازم است یادداشت برداری صحیح را بیاموزیم به نحوی که همه جا معلوم باشد چه چیزی را نقل قول مستقیم، و چه چیزی را نقل قول غیرمستقیم و خلاصه، و چه چیزی را با استفاده از فکر و اطلاعات خود نوشتیم. برای یادداشت برداری صحیح نیز شیوه‌های چندی وجود دارد. یک شیوه مطمئن برای تهیه کتابشناسی حین کار و برگه‌های یادداشت برداری همشکل و هم اندازه با ذکر نوع یادداشت (نقل قول مستقیم، نقل قول غیرمستقیم، خلاصه) بر روی هر یک از یادداشت هایمان است.

در پایان، یک کتاب را که در آن روش ارجاع دادن و تهیه کتابشناسی حین کار و یادداشت برداری تشریح شده است، معرفی می‌کنم:

حری، عباس (۱۳۸۱) آیین نگارش علمی. ویرایش ۲. تهران: هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی.

(فصل های ۴ و ۵ به ترتیب در مورد تهیه کتابشناسی حین کار و یادداشت برداری، و فصل

۸ در مورد نحوه ارجاع دادن است)